

ΑΘΗΝΑΙ

Ὁ κ. Ἀλέξανδρος Βαμβέτσος ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Ὁ Παρνασσός», προοιμιαζόμενος τὴν τελεσθεῖσαν λαμπρὰν ἑορτὴν ἐπὶ τῇ συμπληρώσει Ὀγδοηκονταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ τῆς ἐνσωματώσεως αὐτῆς μετὰ τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος, κατόπιν δουλείας 461 ἐτῶν καὶ πολυαιμάκτων ἀγῶνων καὶ θυσιῶν.

*

ΑΘΗΝΑΙ

Ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου, οἱ Θεσσαλοὶ Ἀρχιερεῖς, ἀντιπρόσωποι τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ πλῆθος κόσμου παρακολουθοῦν τὸν ὁμιλοῦντα πρόεδρον τοῦ τμήματος διαλέξεων κ. Ἀλέξανδρον Βαμβέτσον εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Ὁ Παρνασσός».

ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ

Μετὰ μεγάλης λαμπρότητος καὶ ἐπισημότητος, παρουσία ἐκπροσώπων τῆς Κυβερνήσεως, τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Στρατοῦ καὶ πνευματικῶν παραγόντων καὶ πλήθους κόσμου ἐτελέσθη εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Ὁ Παρνασσός» ἐν Ἀθήναις τὴν 20^{ην} Μαΐου 1962 ὁ ἑορτασμός τῆς ὀγδοηκονταετηρίδος ἀπὸ τῆς Ἑνώσεως τῆς Θεσσαλίας μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Τὸν διακεκριμένον ὁμιλητὴν, καθηγητὴν τῆς Νεωτέρας Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Θεσσαλὸν κ. Ἀπόστολον Βακαλόπουλον, παρουσίασεν εἰς τὸ ἀκροατήριον δι' ἐμπνευσμένης ὁμιλίας του ὁ Πρόεδρος τοῦ τμήματος Διαλέξεων τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῶν Θεσσαλῶν διαπρεπῆς νομομαθὴς κ. Ἀλέξανδρος Βαμβέτσος, ἐξάρας τὴν σημασίαν τῶν ἑορτῶν καὶ τὴν προσωπικότητα τοῦ ὁμιλητοῦ.

Ἐν μέσῳ αὐτῆς τῆς Πανηγυρικῆς ἀτμοσφαίρας, τῶν πατριωτικῶν ἐξάρσεων καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὴν ὁποίαν ἐλάμπρυναν καὶ ἐθέρμαναν ἡ παρουσία τόσων ἐπισήμων, ἐκπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας, Πολιτικῶν καὶ Στρατιωτικῶν καὶ διακεκριμένων ἄλλων προσωπικοτήτων τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐν γένει κόσμου — Θεσσαλῶν καὶ μὴ — ἐξ ὅλων τῶν τάξεων, ὁ ἐντεταλμένος ἐκ μέρους τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῶν Θεσσαλῶν διακεκριμένος ὁμιλητὴς τῆς ἡμέρας καθηγητὴς κ. Ἀπόστολος Βακαλόπουλος διαδεχθεὶς εἰς τὸ βῆμα τὸν κ. Ἀλέξανδρον Βαμβέτσον, ἤρχισεν τὴν θαυμασίαν καὶ ἐμπεριστατωμένην ἀληθῶς ὁμιλίαν του, ἀναπτύξας τὸ νόημα καὶ τὴν σημασίαν ποῦ ἐνέχει τὸ ἑορταζόμενον γεγονός τῆς ἱστορικῆς ἐπετείου — τῶν ὀγδοήκοντα ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλικῆς Πατρίδος καὶ ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος — ὡς καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῶν γεγονότων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακραιώνος δουλείας.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

Σεβασμιώτατοι,
Κύριοι Ύπουργοι,
Κύριοι Βουλευταί,
Κύριοι Έκπρόσωποι τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων,

Αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ εὐχαριστήσω θερμὰ τὸν κ. Ἀλ. Βαμβέτσο γιὰ τὰ καλὰ του λόγια, μὲ τὰ ὁποῖα μὲ παρουσιάζει ἔμπρὸς σ' ἓνα τόσο εὐρὺ κοινὸ ἀπὸ ὀνομαστοὺς ἐκπροσώπους τῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τῆς χώρας μας, ἀπὸ ἐκλεκτοὺς συμπατριῶτες καὶ ἄλλους φίλιστορες.

Ἡ τιμητικὴ πρόσκληση τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς «Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῶν Θεσσαλῶν» ποὺ μ' ἔφερε ἀπὸ τὸ ἀπομονωμένο καὶ σιωπηλὸ Ἱστορικὸ Σπουδαστήριον τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης στὸ σεμνὸ καὶ ἱστορικὸ τοῦτο βῆμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο τόσοι σπουδαῖοι ἄνδρες τοῦ Πανελληνίου ἐμίλησαν, μὲ πλημυρίζει ἀπὸ αἰσθήματα δέους.

Ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴ αὐτὴ κατάσταση φαίνεται νὰ μὲ ἀπολυτρώνῃ μόνον ἡ θετικὴ ἱστορικὴ ὕλη, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ σκελετὸ τοῦ πανηγυρικοῦ μου, ἡ ὕλη ποὺ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιλάβῃ, ἀλλὰ μόνον ν' ἀντιφεγγίῃ μέσα τῆς τὸ ζωογόνο πνεῦμα τῶν ἰδεῶν ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν καὶ τὴν πλούσια ψυχὴ τοῦ ἀπλοῦ λαοῦ τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴ διάρκειά τῆς τουρκοκρατίας.

Τὸ πέρασμα τοῦ ἑλληνισμοῦ κάτω ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ, ἡ προσαρμογὴ του στὶς νέες συνθήκες ζωῆς, καθὼς καὶ ἡ μετάθεσις τοῦ κέντρου τοῦ βάρους του ἀπὸ τὶς ἀνατολικὰς χῶρες στὶς δυτικὰς εἶναι ἀπὸ τὶς πιὸ ἐνδιαφέρουσες σελίδες τῆς νέας ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ τραγωδία τοῦ ἑλληνισμοῦ μὲ τὴ συνεχῆ ἐξάπλωσι τῶν Τούρκων καὶ μὲ τὴ δημιουργία πολιτικῆς ἀνωμαλίας καὶ θλιβερῶν ὄρων διαβίωσης δὲν ἔληξε μὲ τὴν πτώση τῆς Κωνσταντινούπολης καὶ τῶν ἄλλων ὑπολειμμάτων τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ ἐξακολούθησε καὶ στοὺς μετέπειτα δύο αἰῶνες, τοὺς πιὸ σκοτεινοὺς τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἡ μαρτυρικὴ πορεία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τὸ φοβερὸ κατήφορο τῆς ἐξουθένωσης καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ συνεχίζεται. Ὁ ὀρίζοντάς του παρουσιάζεται κλειστὸς καὶ ὁ καταποντισμὸς του βέβαιος. Ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ μεγάλη ἀγωνία τῶν ναυαγῶν τοῦ Βυζαντίου νὰ περισώσουν τὴν ἔθνικὴ ὄντοτητα καὶ τὴ θρησκεία τους, ἐνῶ οἱ Τούρκοι παγώνουν τὸ κατακτητικὸ τους ἔργο.

ΑΘΗΝΑΙ

Οἱ Θεσσαλοὶ Ἱεράρχαι μετὰ τοῦ σεβασμιωτάτου ἐπισκόπου Θανακοῦ κ. Χρυσοστόμου, ἐκπροσώπου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Χρυσοστόμου, παρακολουθοῦντες τὸν πανηγυρικὸν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ «Παρνασσοῦ», κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῆς ὀγδοηκονταετηρίδος.

Πῶς ἀντέδρασαν τότε οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλίας ἔμπρὸς στὴ μεγάλη ἐκείνη ἔθνικὴ κρίση;

Καὶ ὁ πιὸ νηφάλιος ἀκόμη ἐρευνητὴς καὶ μελετητὴς τῆς ἱστορίας δοκιμάζει μεγάλη συγκίνηση, ὅταν μελετᾷ τὴ στάση τῶν κατοίκων τῆς ἀπέναντι τοῦ μεγάλου ἀγαθοῦ τῶν ἀνθρώπων, ἀπέναντι τῆς ἐλευθερίας, ὅταν μελετᾷ τὴν ἀσίγαστη ἀντίστασή τους ἐναντίον τῶν κατακτητῶν. Τώρα τὸ λίκνο τῶν ἐλεύθερων κατοίκων τῆς Θεσσαλίας εἶναι τὰ βουνά. Σφαλερὸς εἶναι ὁ συνηθισμένος ταυτισμὸς τῆς Θεσσαλίας μὲ τὴν ξακουστὴ εὐφορὴ πεδιάδα τῆς. Θεσσαλία εἶναι πρὸ πάντων τὰ μεγάλα τῆς βουνά καὶ οἱ ὄρεινές τῆς περιοχές, ποὺ τὴ στεφανώνουν ἀπὸ παντοῦ. Σ' αὐτὰς εὕρισκαν ἄσυλο οἱ πεδῖνοι πληθυσμοὶ σὲ ἐποχὰς ποὺ κατέκλυζαν τὴ χώρα τους οἱ ἐπιδρομεῖς. Τὸ στεφάνι τῶν βουνῶν τῆς δὲν βρῆκε ἀκόμη τὸν ἐπικὸ τραγουδιστὴ του.

Πολὺ λίγοι ἀσφαλῶς Ἕλληνες, ἀτενίζοντας τὰ βουνά μας καὶ ἀπορροφημένοι ἀπὸ τὴ γοητεία τους, θ' ἀναλογίστηκαν πῶς, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἀπλοὺς δεσμοὺς τῆς φυσιολατρίας, ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι, πολὺ πιὸ στενοί, ποὺ ἐνώνουν τοὺς μεγάλους ὄρεινους ὄγκους τῆς χώρας μας μὲ τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξή μας καὶ μὲ αὐτὴ ἀκόμη τὴν ἠθικὴ ὑπόστασις τοῦ ἔθνους μας. Γιατὶ οἱ νομιζόμενοι αὐτοὶ ἄψυχοι ὄγκοι στὶς κρίσιμες στιγμὰς τοῦ ἔθνους, ὅπως μᾶς ἀφηγοῦνται ἀμύπητα δημοτικὰ τραγούδια, ἐδείξαν συμπάθεια πρὸς τοὺς καταδιωγμένους πατέρες μας, τοὺς καλοδέχθηκαν, τοὺς ἐκρυσαν μέσα στοὺς μυστικούς κόλπους των καὶ τοὺς ἔσωσαν. Τότε ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος τῶν βουνῶν μεταμορφώθηκε σὰν ἀπὸ μαγικὸ χέρι, ἀπέκτησε λαλιὰ καὶ μίλησε, οἱ κορυφές, οἱ ραχοῦλες, οἱ λόγγοι, οἱ βρύσες, τ' ἀγρίμια, τὰ δένδρα, τὰ πουλιά. Οἱ ὄρεινές περιοχές ἔγιναν ἡ κατοικία τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων καὶ ὁ καθαρὸς βουνίσσιος ἀέρας τοὺς ἀναζωογόνησε καὶ τοὺς ἀναγέννησε.

Ποιά εἶναι ἡ σημασία τῶν ἐπιδράσεων τοῦ φυσικοῦ ἐκείνου περιβάλλοντος στὴν ψυχολογία τῶν νέων Ἑλλήνων μᾶς ἀφήνει νὰ τὸ ἐννοήσουμε ξένος περιηγητὴς, ποὺ ἐπισκέφθηκε τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴ διάρκειά τῶν ἀγώνων τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς: «Ὅλη ἡ Ἑλλάδα, γράφει, μὲ τὰ πολυάριθμα βουνά τῆς, μὲ τὰ τρομακτικὰ φαράγγια, μὲ τὶς ἀμύπητες ἀνωμαλίες τοῦ ἐδάφους τῆς, ποὺ κατατέμνεται παντοῦ, φαίνεται προορισμένη νὰ εἶναι λίκνο ἐλεύθερων ἀνθρώπων»¹.

1. H. L a u v e r g n e: Souvenirs de la Grèce pendant la campagne de 1825, Paris 1826, σ. 206-207.

ΑΘΗΝΑΙ

Ὁ Θεσσαλός Καθηγητής τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κ. Ἀπόστολος Βακαλόπουλος ἀπαγγέλλων τὸν πανηγυρικὸν τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς 80ετηρίδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Θεσσαλίας ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «ὁ Παρνασσός». Τὸν ἐκλεκτὸν ὁμίλητὴν παρηκολούθησαν πλῆθος ἐπισήμων καὶ ἐπιστημόνων.

*

Γιὰ πρώτη φορὰ κατὰ τὴν ἐξάπλωση τῶν Τούρκων παρατηρεῖται μιὰ τόσο ζωηρὴ τάση τῶν κατοίκων τῆς γιὰ φυγὴ καὶ σωτηρία πρὸς ἀσφαλέστερα μέρη, καὶ μιὰ μετατόπιση τῶν πληθυσμῶν σὲ τόσο σημαντικὴ ἔκταση, γιὰτὶ σὲ καμιὰ ἀσφαλῶς περίοδο τῆς ἱστορίας τοῦ τὸ ἐλληνικὸ ἔθνος δὲν ἔφτασε τόσο κοντὰ στὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς, ὅσο κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ἄν ἐξαιρέσουμε τὶς πόλεις, ποὺ κάπως ἐξασφάλιζαν τοὺς πληθυσμοὺς ἀπὸ τὶς αὐθαιρεσίες τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, παρατηροῦμε, θὰ λέγαμε, ἓνα ἀληθινὸ ξερίζωμα τῶν πληθυσμῶν, φαινόμενο ποὺ παρουσιάζεται καὶ σὲ ὅλες τὶς τουρκοκρατούμενες χώρες τῆς Μ. Ἀσίας, καθὼς καὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου.

Ἡ διάρθρωση τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου μὲ τὰ φυσικὰ τῆς ἄσυλα, μὲ τὰ ὄρεινὰ καὶ ἄγρονα μέρη, μὲ τὶς χερσονήσους καὶ τὰ νησιὰ, ἔσωσαν ἓνα μεγάλο τμήμα τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη καταπίεση, ἀπὸ τὸν ἠθικὸ καὶ φυσικὸ ἐκφυλισμὸ καὶ ἴσως ἀπὸ τὴν ὀλοκληρωτικὴν καταστροφὴν τοῦ. Τὰ βουνὰ ποὺ φυσιολογικὰ ἔπρεπε νὰ στέλνουν τὰ περίσσια στόματα στὴν πεδιάδα, γίνονται τόποι, ποὺ πρέπει νὰ θρέψουν ὄχι μόνον τοὺς ἀραιοὺς πληθυσμοὺς των, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ποὺ καταφεύγουν ἐκεῖ ἀπὸ τὶς κοντινὲς πεδινὲς χώρες. Ἐγινε δηλαδὴ μιὰ ἀφύσικη, μιὰ ἀντίθετη πρὸς κάθε λογικὴ διανομὴ τοῦ ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ μέσα στὸν ἐλληνικὸν χῶρον. Ἔτσι, γιὰ νὰ περιοριστῶ μόνον στὴ Θεσσαλία, ἀφότου στὶς πεδιάδες τῆς ἐγκαταστάθηκαν χιλιάδες Τούρκοι Γιουρούκοι καὶ Τάταροι, πολλοὶ πληθυσμοὶ τῆς ἀποσύρθηκαν ἢ συμπίεστηκαν πρὸς τοὺς γειτονικοὺς ὄρεινους ὄγκους. Ἡ Πίνδος μὲ ὅλες τὶς παραφυάδες τῆς, ὁ Ὀλύμπος, τὰ Χάσια, τὸ Πήλιο, ἡ Ὀρθρὺς κ.λ. ἔγιναν οἱ προστάτες τῶν πλησιόχωρων πληθυσμῶν². Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα γράφει Ἀγράφων: «Ὁ τόπος αὐτός, λέγει, ἦτο παντελῶς ἄβατος καὶ ἀνώνυμος. Οὔτε δρόμον τινὰ εἶχεν διὰ τὸ δύσβατον τῶν μερῶν τῇ ἀληθείᾳ ὁ τόπος δὲν ἦτο διὰ χωρία, οὔτε δι' ἀνθρώπους, ἀλλ' οὔτε σχεδὸν διὰ ζῶα ἡμερα. Ὅμως διὰ τὰς καταδρομὰς, τὰς ὁποίας ἐλάμβανον οἱ χριστιανοὶ ἔφευγον καὶ ἐκρύπτοντο εἰς αὐτὰ τὰ μέρη καὶ οὕτως ἐκατοίκησαν μερικοὶ»³.

2. Ἀποστ. Ε. Βακαλοπούλου: Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Θεσσαλονίκη 1961, τ. Ι σ. 221-223.

3. Τὴν πληροφορίαν δανείζομαι ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Φ. Μιχαλόπουλου, Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, Ἀθῆναι 1940, σ. 9, ὁ ὁποῖος παραπέμπει στὸ βιβλίον τοῦ Γρηγορίου, Ἱερὰ διήγησις Μονῆς Προυσοῦ, Λαμία 1869, σ. 22.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ἡ τοπικὴ Θεσσαλικὴ Ἐπιτροπὴ Θεσσαλονίκης μετὰ τῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως καθὼς καὶ ἐκπρόσωποι τῆς Ἱστορ. καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῶν Θεσσαλῶν, πρὸ τοῦ μνημείου τῶν πεσόντων, μετὰ τὴν κατάθεσιν στεφάνου ὑπὸ τοῦ Προέδρου Ἀργιθεατῶν ἀξιωματικοῦ ἐ.ἀ. κ. Θωμᾶ Μπίχα.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Οί εκπρόσωποι της Λέσχης Θεσσαλῶν Θεσσαλονίκης «Ρήγας Φεραίος» μετὰ μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῶν Θεσσαλῶν καὶ τοῦ τότε βουλευτοῦ καὶ νῦν Ὑπουργοῦ Ἑργασίας Θεσσαλοῦ κ. Γεωργίου Μπακατσέλου, καθὼς καὶ τοῦ κ. Χολέβα.

Ἔτσι ἐξηγεῖται, γιατί πολὺ ἀργότερα, τὸ 18^ο αἰῶνα, ὁ ἀπόστολος τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, ὀνομάζει εὐλογημένα τὰ ψηλὰ βουνὰ καὶ μακαρίζει ἐκείνους ποὺ κατοικοῦν στοὺς πρόποδες τους, ἐνῶ προφητεύει φοβερὰ γιὰ τοὺς κατοίκους τοῦ κάμπου⁴.
Μαζὶ μὲ τὴν ἀποχώρηση τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν παρατηρεῖται φυγὴ καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἁγίων. Κατὰ τὴ γνωστὴ διήγηση τῶν θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης ὁ ἅγιος αὐτὸς ἐπὶ ἓνα μῆνα, πρὶν πέση ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ Λάρισα, ἔφυγε ἀπὸ τὸν τόπο τῆς λατρείας του, μὴ ἀνεχόμενος τὴ σκλαβιά, καὶ συναντήθηκε στὰ Τέμπη μὲ τὸν Ἅγιο Ἀχίλλειο, ποὺ ἐκπατριζόταν καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴ Λάρισα γιὰ τὸν ἴδιο λόγο. Ἄς σημειωθῇ ὅτι ὁ Ἅγιος Δημήτριος τιμᾶται ἰδιαίτερα στὴν περιοχὴ τοῦ Τσάγεζι⁵.

Τὴν ἴδια ἐπίσης ἐποχὴ ἀποχωροῦν σεμνοὶ μοναχοὶ σὲ ὄρεινους καὶ ἀπομονωμένους τόπους, ὅπου τὸ μεγαλεῖο τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ὑποβάλλει τὴν παρουσία τοῦ

Θεοῦ καὶ καλλιεργεῖ τὴ μεταφυσικὴ σκέψη. Ὁ 16^{ος} αἰῶνας εἶναι αἰῶνας μεγάλων ἀσκητικῶν μορφῶν, ὁσίων καὶ νεομαρτύρων, ποὺ ἀγωνίζονται καὶ θυσιάζονται γιὰ τὴ σωτηρίᾳ τῆς θρησκείας καὶ τοῦ ἔθνους, εἶναι αἰῶνας κρίσιμος γιὰ τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἔτσι ὁ ὁσῖος Συμεὼν ἀπὸ τὸ Βαθὺ Ρεῦμα Ἀγιάς, κτίζει τὴ μονὴ τοῦ Φλαμουρίου κοντὰ στὸ Βένετο τοῦ Πηλίου πρὸς Ν. τοῦ Μαυροβουνίου⁶, ἐνῶ ὁ ὁσῖος Διονύσιος ἀπὸ τὴν Πλάτινα τοῦ Φαναρίου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἰδρυση τῆς γνωστῆς μονῆς ἐπάνω στὸν Ὀλυμπο, κτίζει ἐκκλησιᾶς στὴν περιοχὴ τῆς Ραψάνης καὶ Ζαγοράς καὶ μοναστήρι στὴν περιοχὴ Ζαγοράς, τὸ ὀνομαζόμενο τῆς Σουρβιάς⁷. Ὁ Ἅγ. Διονύσιος βρίσκεται σὲ στενὲς πνευματικὲς σχέσεις μὲ ἄλλη ἐπίσης ἀσκητικὴ μορφή, ποὺ ἀκτινοβολεῖ στὴ Δυτικὴ Μακεδο-

4. Βλ. Δ η μ. Κ. Σ ι σ ι λ ι ἄ ν ο υ. Ἡ Μακρυνίτσα καὶ τὸ Πήλιον, Ἀθήναι 1939, σ. 153-156.
7. Βλ. Ἀκολουθίαν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Διονυσίου, τοῦ ἐν τῷ Ὀλύμπῳ τῆς Θετταλίας ἐκλάμπαντος, τοῦ νέου ἀσκητοῦ, Ἑλληνικὸν Τυπογραφεῖον Κωνσταντινουπόλεως, 1816. Πρβλ. καὶ Ἀκολουθίαν ἐκδ. Θεσσαλονίκης 1928, σ. 39 κ.έ. Μέγαν Συναξαριστὴν Σεπτεμβρίου 9(1950) 364-365. Σ ι σ ι λ ι ἄ ν ο υ, ἐνθ' ἂν. σ. 148-149.

4. Μ ι χ α λ ο π ο ὕ λ ο υ, Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, σ. 52, 55, 64, 76.
5. Βλ. Μ έ γ α ν Σ υ ν α ξ α ρ ι σ τ ή ν Μαΐου 5(1950) 408. Πρβλ. καὶ Γ. Α. Σ ω τ η ρ ί ο υ, Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Θεσσαλίας ΙΓ' καὶ ΙΔ' αἰῶνος, ΕΕΒΕ 5(1928) 355.

ΑΘΗΝΑΙ

Οί εκπρόσωποι τῶν Στρατιωτικῶν Δυνάμεων τῆς χώρας παρακολουθοῦντες τὸν πανηγυρικὸν εἰς τὴν Αἴθουσαν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «ὁ Παρνασσός» κατὰ τὰς ἐορτὰς τῆς Ὀγδοηκονταετηρίδος ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

ΑΘΗΝΑΙ

Τμήματα ενόπλων δυνάμεων αποδίδοντα τιμές εις τούς εκπροσώπους της 'Ιστορικής και Λαογραφικής 'Εταιρείας των Θεσσαλών κατά την μετάβασίν τους εις τόν 'Αγνωστον Στρατιώτην διὰ νά καταθέσουν δάφνινον στέφανον ἐπὶ τῇ ὀδοηκονταετηρίδι ἀπὸ τῆς 'Ενώσεως.

νία, με τὸν ὄσιο Νικάνορα ἀπὸ τῆ Θεσσαλονίκης⁸. Καὶ οἱ δυὸ ἐκτελοῦν μεγάλο ἠθικοθηρησκευτικό, ἀλλὰ καὶ ἔμμεσα ἔθνικὸ ἔργο στὴ Βόρεια 'Ελλάδα. Αὐτοὶ καὶ ἄλλοι ἀκόμη γνωστοὶ ἢ ἄγνωστοι ἀσκητές, ὅσοι ἢ νεομάρτυρες τῆς Θεσσαλίας ἐγκαρδιώνουν τοὺς πιστοὺς στὰ δύσκολα ἐκεῖνα χρόνια τῆς σκλαβιάς, τοὺς συγκρατοῦν στὴν πίστη τους καὶ τοὺς παρηγοροῦν γιὰ τὸ μέλλον. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐμφάνιση πολυάριθμων μονῶν, ἰδίως ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 17^{ου} αἰῶνα, ἐπάνω στὴν Πίνδο⁹.

Μεγάλῃ ὅμως ὑπῆρξε πρὸ πάντων ἡ ἀποστολὴ τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων ὄχι μόνο στὴ Θεσσαλία, ἀλλὰ καὶ σὲ ὁλόκληρῃ τῇ Δυτικῇ 'Ελλάδα. Τὰ Μετέωρα ἀναπτύσσουν ἀξιόλογη μοναστικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνηση, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἔχουμε ἀκόμη σχηματίσει σαφῆ εἰκόνα. Εἶναι τὸ δεύτερον 'Αγιον 'Όρος τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ στὰ σκοτεινὰ ἐκεῖνα χρόνια, παρακαταθήκη μεγάλης θρησκευτικῆς παράδοσης καὶ χειρογράφων τῆς θύραθεν παιδείας καὶ τῆς θείας.

'Η ἀκτινοβολία τοῦ κέντρου ἐκείνου, ἡ ὁποία γίνεται ζωηρότερη ἰδίως ἀπὸ τὸ 16^ο αἰῶνα, δὲν εἶναι ἄσχετη καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνιση μιᾶς ἐπιβλητικῆς ἐκκλησιαστικῆς μορφῆς, τοῦ μητροπολίτη Λαρίσης Βησσαρίωνος Β', ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς μεγάλης μονῆς τῆς Μεταμορφώσεως (τοῦ Ντούσκου)¹⁰. Στὴν ἐποχὴ τοῦ ἱδρύθησαν οἱ κυριότερες μονὲς τῶν Μετεώρων καὶ διαρρυθμίστηκε αὐστηρότερα ὁ μοναχικὸς βίος ἄλλων μονῶν. 'Ο Βησσαρίων συνέβαλε πάρα πολὺ ὄχι μόνο στὴν ἀνύψωση τοῦ μοναχικοῦ θεσμοῦ καὶ στὴν ἀναζωπύρωση τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀνασυγκρότηση τῶν καταδιωγμένων ἐπάνω στὰ βουνὰ τῆς Θεσσαλίας κατοίκων¹¹. Γιὰ τὸ τελευταῖο τοῦ αὐτοῦ ἔργο δὲν ἔχουμε σαφεῖς πληροφορίες, ἀλλὰ εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ φανταστοῦμε. Γιὰτί σὲ τί ἄλλο θὰ ἀπέβλεψε ὁ μέγας ἐκεῖνος ἱεράρχης παρὰ νὰ

σώση τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τὴν καταγίδα, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὁμόνοια καὶ τὴ συνοχὴ τους καὶ ν' ἀποτρέψῃ τὴ διαρροὴ τῶν ἀδυνάτων πρὸς τὸ μουσουλμανισμό; 'Ανάγκη ν' ἀναζητηθοῦν περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὴ δράση του καὶ νὰ τοῦ δοθῇ ἡ ἀρμόζουσα θέση μέσα στὴν ἱστορία ὄχι μόνο τῆς Θεσσαλίας, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Παράλληλῃ πρὸς τὴν περίοδο αὐτὴ τῆς θρησκευτικῆς, ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς περισυλλογῆς εἶναι καὶ ἡ πολεμικὴ ἀγωγή τῶν παιδιῶν τῆς Θεσσαλίας. 'Ετσι ἐκεῖ πρῶτα οἱ Τοῦρκοι—ἀπὸ τὰ χρόνια κιόλας τοῦ Μουράτ Β' (1421-1451) πρὶν ἀκόμη πέσῃ ἡ βασιλεύουσα—ἐπιδιώκοντας ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὶς ὀρμητικὰς καθόδους τῶν ἀνυποτάκτων κατοίκων τῆς ποὺ κατέβαιναν στὶς γύρω πεδιάδες καὶ ἐβλαπταν τοὺς ὁμοεθνεῖς τους, ἀναγκάζονται νὰ ἱδρῦσουν ἀπάνω στὰ 'Αγραφα τὸ πρῶτο ἀρματολίκι¹² καὶ ἀργότερα, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15^{ου} αἰῶνα, ἄλλο ἓνα ἀπάνω στὸν 'Όλυμπο¹³. Εἶναι ἄξιο νὰ ἐξαρθῇ τὸ γεγονός ὅτι στὴ Θεσσαλία τὸν 15^ο κιόλας αἰῶνα ἀναγκάζονται οἱ Τοῦρκοι νὰ θεσπίσουν τὸ πρῶτο ἀρματολίκι μέσα σὲ ἑλληνικὸ χῶρο. Καὶ πραγματικὰ ἀπὸ ποῦ ἄλλου θὰ μπορούσε νὰ ξεπεταχθῇ ὀρμητικὰ ἡ φλόγα τῆς ἐλευθερίας παρὰ ἀπὸ τοὺς ἐπιβλητικούς ἐκείνους ὄγκους, ἀπὸ τὸ στεφάνι τῶν βουνῶν τῆς Θεσσαλίας;

'Η παλιὰ μάλιστα κλέφτικη παράδοση τοῦ 'Όλύμπου καὶ ἡ πανάρχαια φήμη του τὸν ἀνύψωναν σὲ σύμβολο τῆς ἐλευθερίας, στὸ «ἱερὸ βουνὸ τῶν κλεφτῶν». Τὴν αἴγλη του αὐτὴ τὴ μεγάλυνε ἡ δημοτικὴ μούσα, ποὺ ἐξυμνοῦσε τὸν καθαρὸ ἀέρα, τὰ χιόνια του, τὶς κρύες πηγές του. Αὐτὸς ἦταν ἓνα εἶδος παραδείσου, ὅπου ἔρχονταν οἱ κλέφτες ν' ἀναπαυθοῦν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες τοὺς ἐναντίον τῶν Τούρκων, νὰ θεραπεύουν τὶς πληγές τους καὶ νὰ ἀρῶναι καινούργιες δυνάμεις¹⁴.

Πλιάσκα μ', ἂν θέλῃς γιάτρεμα, νὰ γιάνουν οἱ πληγές σου, 'Εβγα ψηλά στὸν 'Όλυμπο, στὸν ἑμορφο τὸν τόπο.

8. Βλ. Δ. Ι. Τοῦλιοπούλου, 'Ακολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφύρου πατρὸς ἡμῶν Νικάνορος τοῦ θαυματουργοῦ, τοῦ ἐν τῷ τοῦ Καλλιστράτου ὄρει ἀσκήσαντος, Κοζάνη 1953, σ. 36, 39-40.

9. 'Ιεζεκιήλ τοῦ ἀπὸ Βελανιδιάς, Αἱ ἱεραὶ μοναὶ τῆς Πίνδου. «Θεολογία» 6(1928) 233-244, 7(1929) 24-28.

10. Γιὰ τὰ σχετικὰ μετὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ 'Αγ. Βησσαρίωνος βλ. Ν. Α. Βees, Prosopographischen, Hagiologischen und Kunstgeschichtliches über den Hl. Bessarion, den Metropolit von Larissa (+1540). BNJ 4(1923) 351-400.

11. Βλ. Μέγαν Συναξαριστὴν Σεπτεμβρίου 9(1950) 345 κ.έ. 'Αρθρο Ν. Ι. Γιαννοπούλου, στὴ Θρησκευτικὴ καὶ Χριστιανικὴ 'Εγκυκλοπαίδεια, τ. 2 σ. 547-548, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. Ε. Γ. Φαρμακίδου, 'Η Λάρισα, Βόλος 1926, σ. 86 σημ. 1, 86-92.

12. Βλ. Βακαλοπούλου, 'Ιστορία τοῦ Νέου 'Ελληνισμοῦ, τ. Ι. σ. 213-214.

13. Jak. Rizo Nergoulos, Histoire moderne de la Grèce, Genève 1928, σ. 50.

14. Βλ. L. Heuzey, Le mont Olympe et l'Acarnanie, Paris 1860, σ. 139.

Ἄνδρεῖοι ἐκεῖ δὲν ἄρρωστούν, κι' ἄρρωστοι ἀνδρεῖωνουν.
Ἐκεῖ εἶν' οἱ κλέφτες οἱ πολλοί, τὰ τέσσερα πρωτάτα¹⁵.

Τοὺς πρώιμους πόθους τῶν Θεσσαλῶν, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων βόρειων Ἑλλήνων, τῶν Ἠπειρωτῶν καὶ τῶν Μακεδόνων, γιὰ τὴν ἐλευθερία, μαρτυρεῖ ἀκόμη μιὰ ἐκκλησιή τους, πιθανώτατα πρὸς τὸν πάπα Κλήμη Η'. Γράφουν: «Κέχνηε πρὸς τοῦτο ὁ τοῦ Χριστοῦ λαός, ὁ Θετταλίας, Ἠλείρου τε καὶ Μακεδονίας, σύμπασα ἐφεξῆς ἡ Ἑλλάς καὶ μυρίους ὑπὲρ τῆς πίστεως θανάτους ὑποστήσεται. Οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ παρεσκευάσμεθα. Καὶ πρὸς τῶν ἱερῶν δογμάτων, πάτερ μακαριώτατε, ἐξεγέρθητι κατὰ τοῦ πολέμιου δράκοντος... Πάρασχε ὦτα φιλακροάμονα ταῖς ἐκτενέσι πρεσβείαις, ἐπάκουσον τῶν ἡμετέρων...». Κατόπιν προσπαθοῦν νὰ πείσουν τὸν πάπα ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν εἶναι ἀξιόμαχος: «Μικρὸς καὶ ὀλίγιστος ὁ συρφετὸς τῶν ἀπίστων καὶ οὐκ ἀξιόλογος καὶ περὶ τὰ πολεμικά περιδεὴς καὶ μάλιστα καὶ ἀνίσχυρος, διὰ τε ἄλλα πολλὰ καὶ διὰ τὰ τούτων τρόπαια, τοῦ τε αὐτοκράτορος αὐτοῦ (Ροδόλφου Β') καὶ τοῦ πολεμιστοῦ Μιχαὴλ (τῆς Βλαχίας)· ἐτοιμοτάτη λοιπὸν ἡ ὁδὸς· ἐξελοῦ ἡμᾶς τῆς τοῦ ἀπηνοῦς τυράννου χειρός...»¹⁶.

Πολὺ πιθανὸν εἶναι ὅτι στὴν κίνηση αὐτὴ πρωταγωνιστεῖ ὁ μητροπολίτης Λαρίσης-Τρίκκης Διονύσιος Β' ὁ ἐπονομαζόμενος Φιλόσοφος, γιὰτὶ ἀργότερα τὸν κατηγοροῦν οἱ Τούρκοι, καθὼς καὶ ἄλλους μητροπολίτες καὶ ἓνα Καντακουζηνό, ὅτι βρισκόταν σὲ συνεννοήσεις μὲ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Μιχαὴλ τὸν Γενναῖο¹⁷.

Τὸ πρῶτο ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Διονυσίου ἐκδηλώθηκε στὴ Θεσσαλία πιθανότατα τὸ Νοέμβριο τοῦ 1600. Δὲν γνωρίζουμε ποιά ἦταν ἡ προετοιμασία καὶ ἡ ἔκτασή του. Τὰ θύματά του ὅμως ἦταν πολλὰ, λαϊκοὶ καὶ ἱερωμένοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου Σεραφεῖμ, τὸν ὁποῖο ἡ ἐκκλησία ἀργότερα κατέταξε μεταξὺ τῶν νεομαρτύρων.

Σκοπὸς ἐνὸς πανηγυρικοῦ δὲν εἶναι νὰ ἐξιστορήσῃ τὴ δράση τῶν μεγάλων πολιτικῶν, στρατιωτικῶν καὶ πνευματικῶν μορφῶν τῆς, ἀλλὰ νὰ ὑπογραμμίσῃ τὴν πρωτοβουλία τους στοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες καὶ κυρίως

νὰ ἐξάρῃ τὴν ἥρωική πάλη τοῦ θεσσαλικοῦ λαοῦ ὄχι μόνο ἐναντίον τῶν κατακτητῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπελπισμένη προσπάθειά του γιὰ τὴν ἐπιβίωσή του ἐπάνω στὰ ἄγονα καὶ ἀπέραντα ὄρεινὰ καταφύγια του.

Ἡ συγκέντρωσή τους ἐκεῖ ἐπάνω τοὺς ἔφερε σὲ στενόχωρη θέση καὶ τοὺς ἔσπρωξε στὴν ἐντατική ἐκμετάλλευσή τῶν στοιχειωδῶν πόρων ζωῆς, στὴν κτηνοτροφία καὶ στὴ βιοτεχνία τῶν μαλλιῶν καὶ τῶν μάλλινων ὑφασμάτων. Στοὺς ὄρεινους ἐκείνους τόπους πρέπει νὰ στραφῇ ἡ προσοχή μας, γιὰτὶ ἐκεῖ πάνω θὰ βροῦμε συγκεντρωμένες τὶς ζωτικὲς δυνάμεις τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, τοὺς πυρῆνες τῆς μελλοντικῆς του ἀναγέννησης. Τὰ βουνὰ διαφύλαξαν τὸν ἑλληνισμό ἀπὸ τὴν ἐξόντωση καὶ τὸν ἐκφυλισμό. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπάνω ξεχύθηκε ἡ πνοὴ τῆς ἐλευθερίας.

Οἱ ἄγονες περιοχὲς μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων δὲν μποροῦσαν πιά νὰ διαθρέψουν παρὰ ἓνα περιορισμένο ἀριθμὸ γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν οἰκογενειῶν. Μόνον ἂν ἄλλαζαν οἱ συνθῆκες ζωῆς μὲ τὴν ἀραίωση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ μὲ τὴν κίνηση τοῦ ἐμπορίου θὰ ἦταν δυνατόν νὰ ἀντιμετωπισθῇ τὸ δημογραφικὸ ἐκείνο πρόβλημα. Καὶ πραγματικὰ μιὰ εὐτυχὴς σύμπτωση συνετέλεσε, ὥστε τὸ πείσσευμα τῶν ἐλληνικῶν, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων βαλκανικῶν, ὄρεινῶν πληθυσμῶν νὰ βρῇ διέξοδο λυτρωτικὴ ἀπὸ τὴ σκλαβιά καὶ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ ἐξαθλίωση, στὴν κίνηση ἐκείνῃ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ταξιδιωτῶν, ποὺ εἶχε ἀρχίσει νὰ παρατηρεῖται στὴν Ἑγγὺς Ἀνατολὴ καὶ γενικὰ σὲ ὅλο τὸν κόσμο μετὰ τὴν ἀνακάλυψη τῶν νέων χωρῶν, δηλαδὴ κατὰ τὸ 16^ο καὶ κυρίως κατὰ τὸ 17^ο αἰῶνα.

Αὐτοὶ οἱ ἀπόδημοι πλουτίζουν στὰ ξένα, μορφώνονται καὶ χαίρονται τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας. Καὶ διψοῦν ἔπειτα νὰ ἴδουν τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν ἐλευθερία νὰ βασιλεύῃ καὶ στίς σκλαβωμένες τους πατρίδες. Ὁ δρόμος πρὸς τὰ ξένα εἶναι ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἀνακούφιση καὶ πρὸς τὴν ἐλπίδα. Εἶναι ὁ δρόμος ποὺ ἀκολουθεῖ, κοντὰ σὲ χιλιάδες ἄλλους Ἕλληνες, καὶ ὁ μεγάλος τροβαδούρος καὶ μάρτυρας τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας, ὁ μεγάλος Θεσσαλός, ὁ Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς. Οἱ διδασκαλίες τῶν φιλοσόφων τοῦ διαφωτισμοῦ καὶ ἡ διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου βρίσκουν βαθιὰ ἀπήχηση μέσα στὴν ψυχὴ του, καθὼς καὶ στοὺς ἄλλους κορυφαίους διανοούμενους τῆς Ἑλλάδας. Φλογισμένος ἀπὸ τίς ἰδέες τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασης συλλαμβάνει τὸ σχέδιο νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ «Θούριος» του ἦταν ὁ πρῶτος ἐθνικός μας ὕμνος, ὁ ὕμνος ποὺ καταπλημμύρισε ἀπὸ ἐνθουσιασμό τοὺς σκλάβους

15. Claude Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne, Paris 1824, τ. I σ. 32.
16. Μιχ. Θ. Λάσκαρι, Ὁ Κερκυραῖος Πέτρος Λάντζας. «Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἠπειρον εἰς μνήμην Χρ. Σούλη» 1955, σ. 104 ὑπ.
17. Βλ. Δημ. ο.σ.θ. Ρούσσου, Ἑλληνικὰ ποιήματα γιὰ τὴ δόξα Μιχαὴλ τοῦ Γενναίου. «Τὸ Νέον Κράτος» 4(1940) 804-805. Λάσκαρι, ἐνθ' ἄν., σ. 103 ὑπ. 3, 251.

ΑΘΗΝΑΙ

Μετὰ τὴν κατάθεσιν στεφάνων εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Θεσσαλοῦ βάρδου τῆς ἐλευθερίας μας Ρήγα πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὑπὸ ἐκπροσώπων τῶν Θεσσαλικῶν σωματείων ἐπὶ τῇ ὁδο-ηκονταετηρίδι ἀπὸ τῆς Ἑνώσεως τῆς Θεσσαλίας μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

ΑΘΗΝΑΙ

Μετάβασις τῶν Θεσσαλῶν μετὰ τῆς Διοικήσεως τῆς Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῶν Θεσσαλῶν, τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ἐορτασμοῦ καὶ ἐκπροσώπων τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων εἰς τὸν Ἄγνωστον Στρατιώτην, διὰ τὴν κατάθεσιν διαφνίνου στεφάνου.

Πανέλληνες καὶ συνέβαλε πάρα πολὺ στὴν ψυχικὴ προετοιμασίαν τους γιὰ τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς τῶν ἀγῶνες. Τὴν τεράστια ἐπίδραση τοῦ «Θουρίου» τὴν εἶχαν κιόλας ἀντιληφθῇ καὶ ὑπογραμμίσαι οἱ σύγχρονοι τοῦ Ρήγα πνευματικοὶ ἄνδρες. Ἐτσι ὁ Θεσσαλὸς λόγιος καὶ πρῶτος Ἑλληνας ἱστορικὸς τῶν νέων χρόνων, ὁ Λαρισινὸς Κωνσταντῖνος Κούμας, ἔγραφε τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: «Μ' ὅλον ὅτι κατ' ἀρχὰς ἐψάλλετο ὡς εὐμορφον τραγούδιον, ἤρχισεν ὅμως κατ' ὀλίγον νὰ ἐνεργῇ ψυχικῶς καὶ ὅσον ἐπερίσσευαν αἱ ἐκ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ θλίψεις τῆς Ἑλλάδος, τὸσον περισσότερον ἐτιμᾶτο ἡ θούριος αὕτη φῶδι»¹⁸.

Ὁ μαρτυρικὸς τοῦ ραψωδοῦ θάνατος στίς 24 Ἰουνίου 1798 ἄφησε βαθεῖς ἐπιδράσεις στὴν ἀπελευθερωτικὴ κίνηση τῶν λαῶν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Τὰ λόγια ποὺ ἡ παράδοση βάζει στὸ στόμα του τὴν ὥρα ποὺ πεθαίνει «ἀρκετὸ σπόρο ἔσπειρα· θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα ποὺ θὰ βλαστήσῃ καὶ τὸ γένος μου θέλει συνάξῃ τὸν γλυκὺν καρπὸν» βγῆκαν στ' ἀλήθεια προφητικά. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάσταση καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ρήγα ξυπνοῦν τὸ ἕνα ὕστερ' ἀπὸ τὸ ἄλλο τὰ βαλκανικὰ ἔθνη καὶ τὰ φέρνουν ἀντιμέτωπα ἐμπρὸς στίς κατακτητικὰς ὁρέξεις τῶν μεγάλων δυνάμεων. Τὸ ἀγκαθερὸ ἀνατολικὸ ζήτημα γίνεται ἀκόμη περισσότερο περίπλοκο. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λυθῇ πιά ἀπ' ἑξῶς μετὰ τὴ μοναδικὴ ἐνέργεια τῶν μεγάλων δυνάμεων. Ἡ λύση τοῦ βρίσκειται μέσα στοὺς ἴδιους τοὺς κόλπους τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ τὴν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς σκλαβωμένους λαοὺς τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ διαδοχικὴ ἀφύπνισή τους προδιαγράφει τὸ δόγμα «τὰ Βαλκάνια γιὰ τοὺς Βαλκανίους», τὴν πιὸ φυσικὴ, τὴν πιὸ σωστὴ λύση τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, ἀλλὰ καὶ τὴν πιὸ ἀπροσδόκητη γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν διπλωματία.

Ἡ κοινὴ σκλαβιά καὶ τὰ κοινὰ δεινὰ ἔνωσαν ὅλους τοὺς Ἕλληνες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Οἱ σκέψεις τους πετοῦσαν ἐκεῖ κάτω στοὺς γονεῖς, στ' ἀδελφία, στοὺς συγγενεῖς καὶ συλλογίζονταν, πῶς θὰ τοὺς ἀπελευθερώσουν. Αὐτὴ ἡ ἔγνοια τοὺς ἔτρωγε. Κυριευμένοι ἀπὸ τὶς τρυφερὲς ἀναμνήσεις τῆς μακρινῆς σκλαβωμένης πατρίδας βρίσκονταν πάντα σ' ἐπαφὴ μαζί τους· εἴτε ἔστελναν μέρος ἀπὸ τὶς αἱματηρὲς οἰκονομίες τους στοὺς γονεῖς καὶ συγγενεῖς ἢ στὴν κοινότητα γιὰ τὴν ἐκτέλεση διαφορῶν ἔργων εἴτε δώριζαν στὴν

ἐκκλησοῦλα τοῦ χωριοῦ βιβλία ἐκκλησιαστικά, καμιὰ καντήλα ἢ καμιὰ καμπανίτσα¹⁹.

Οἱ λόγοι λοιπόν, οἱ ἔμποροι καὶ οἱ νέοι ποὺ σπούδαζαν στὸ ἐξωτερικὸ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ μιλοῦν στίς συναναστροφές τους μὲ ἐνθουσιασμό καὶ ἔξαψη γιὰ τὴν πατρίδα τους καὶ συζητοῦν τὰ σχέδια, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ τὴν ἀπελευθερώσουν. Εἶναι οἱ κύκλοι τοῦ Ρήγα καὶ ἀργότερα τῶν Φιλομούσων, τῶν Φιλικῶν καὶ ἄλλων ἀκόμη ποὺ δὲν πέρασαν ὅμως τὰ ὅρια τῶν ἰδιωτικῶν συνομιλιῶν καὶ δὲν προχώρησαν στὴ συνωμοτικὴ δράση. Στοὺς κύκλους αὐτοὺς πρέπει ν' ἀναζητηθοῦν οἱ κρυμμένες μυστικὲς δυνάμεις ποὺ ξεσηκώσαν τὴ μεγάλη ἐπαναστατικὴ θύελλα.

Στίς ἀρχὲς τοῦ 19^{ου} αἰῶνα ἡ διάχυτὴ ἄλλοτε ἐλπίδα τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ὅτι θὰ λυτρωθῇ μὲ τὴ βοήθεια ξένων κρατῶν ἔχει κλονιστῇ σημαντικὰ ὕστερ' ἀπὸ τὶς τόσες κατὰ καιροὺς πικρὲς ἀπογοητεύσεις του. Οἱ δοκιμασίες του αὐτὲς τὸν ἔκαναν νὰ αἰσθανθῇ βαθιά ὅτι ἔπρεπε νὰ στηριχθῇ πρὸ πάντων στίς δικές του δυνάμεις καὶ ὅτι μόνος του ἔπρεπε νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἀντίσταση ἐναντίον τῶν Τούρκων, γιὰ τὴν ἀντίσταση, ὅπως ἔλεγε ὁ συντάκτης τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας», θὰ ἦταν «ἡ ἀρχὴ τῆς νίκης»²⁰.

Καὶ ἡ ὀργανωμένη ἀντίσταση ἄρχισε ὕστερ' ἀπὸ μερικὰ χρόνια μὲ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821. Οἱ Θεσσαλοὶ, παρὰ τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς μεγάλου στρατιωτικοῦ κέντρου στὴ Λάρισα καὶ πυκνῶν τουρκικῶν πληθυσμῶν στὴν πεδιάδα τῆς, τῶν Γιουρούκων Τούρκων καὶ Τατάρων, τῶν Ἑβλιὰτι Φατιχάν, τῶν παιδιῶν δηλαδὴ τοῦ Κατακτητῆ, ὅπως ὀνόμαζαν περήφανα τοὺς ἑαυτοὺς τῶν, δὲν δίστασαν ν' ἀρπάξουν τὰ ὅπλα καὶ ν' ἀγωνιστοῦν σκληρὰ γιὰ τὴν ἐλευθερίαν. Ἡ ἐπανάστασή τους ὅμως, ὅπως καὶ σὲ ἄλλες ἐλληνικὲς χώρες, δὲν εἶχε εὐνοϊκὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ φλόγα ὅμως τῆς ἐλευθερίας ἐξακολούθησε νὰ καίῃ στὴν ἄκρῃ τῆς χερσονήσου τῆς Θεσσαλομαγνησίας ὡς τὸν Αὐγούστο τοῦ 1823.

Τέλος ὕστερ' ἀπὸ ἕνα αἵματηρότατο μακροχρόνιο ἀγῶνα κατόρθωσαν οἱ ἀδελφοὶ νότιοι Ἕλληνες καὶ μὲ τὴν ἐπέμβαση τῶν τριῶν μεγάλων δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας ν' ἀνακτήσουν τὴν ποθητὴ τους ἐλευθερίαν. Τὶ ἀτυχία ὅμως γιὰ τὸν ἐλληνισμό! Μικρὴ μόνον καὶ κα-

18. Κ. Κούμας, Ἱστορίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, Βιέννη 1832, σ. 12, σ. 601.

19. Φωτίου Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου: Ἀπομνημονεύματα περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, Ἀθῆναι 1899, τ. 1, σ. 17-18.

20. Ἀνὼνυμου, Ἑλληνικὴ Νομαρχία, ἐκδ. Β' ἐπιμ. Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἀθῆναι 1948, σ. 186.

ταματωμένη ελληνική γωνιά γινόταν ἐλεύθερη· ἡ Στερεὰ Ἑλλάδα, ἡ Πελοπόννησος, οἱ Βόρειες Σποράδες καὶ οἱ Κυκλάδες. Ποιό κράτος εἶχε ξαγοράσει τόσο ἀκριβὰ τὴν ἐλευθερία του; Καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν χωρῶν, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης, τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας, πάμπολλοι ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶχαν καταφύγει στὴν ἀγωνιζόμενη Ἑλλάδα καὶ εἶχαν συμπολεμήσει μὲ τοὺς ἀδελφούς των γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἔθνους, τί ἀπέγιναν; Ὅσοι δὲν ξαναγύρισαν ἀπελπισμένοι καὶ ἀπογοητευμένοι στὶς σκλαβωμένες πατρίδες τους ἔμειναν στὸ ἐλεύθερο τμῆμα τοῦ ἔθνους μὲ βαθιὰ χαραγμένο τὸ ὄνειρο νὰ ἴδουν ἐλεύθερο τὸν τόπο τῶν προγόνων τους. Αὐτοὶ οἱ ξεριζωμένοι ἀπὸ τὰ ἱερὰ χώματά τους καὶ ἀνάμεσά τους καὶ οἱ Θεσσαλοὶ πρόσφυγες χαιρέτισαν μὲ ἑξαλλο ἐνθουσιασμό τὸν πρῶτο βασιλιά τῶν Ἑλλήνων, τὸν Ὁθωνά, ὅταν ἔφθασε στὸ Ναύπλιο, στὴν προσωρινὴ πρωτεύουσα τοῦ νέου ἐλληνικοῦ κράτους. Καὶ ὅπως μᾶς λέγει ἕνας σύγχρονος, τὰ δάκρυα τῆς χαρᾶς τους δὲν μπορούσαν νὰ τὰ ξεχωρίσουν ἀπὸ τὰ δάκρυα τῆς λύπης, ποὺ χύνονταν καυτερὰ στὴ θύμηση τῆς σκλαβωμένης πατρίδας τους²¹.

Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα παρουσιαζόταν πρώτη ἀνεξάρτητη χώρα μέσα στὴ χερσόνησο τοῦ Αἰμου μὲ τοὺς πιὸ εὐγενεῖς τίτλους καὶ μὲ τὴν πιὸ τιμητικὴ ἀποστολὴ μέσα σ' αὐτή, ἀλλὰ μικρὴ καὶ ἀδύνατη. Στὸ ἐξῆς ἡ χώρα μας, γιὰ νὰ ἀποκατασταθῇ μόνο στὰ ἐδάφη ποὺ πῆραν ἐνεργὸ μέρος στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 (δηλαδὴ στὴ Θεσσαλία, Ἡπειρο, Μακεδονία καὶ Κρήτη), χρειάστηκε ν' ἀγωνιστῇ σκληρὰ ἀκόμη 100 χρόνια ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν δυσμενῶν ἐνεργειῶν τῶν διπλωματῶν τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων.

Ἡ ἀπελευθέρωση ὅμως μικροῦ καὶ φτωχοῦ μέρους τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν εἶχε σοβαρώτατες συνέπειες, πολιτικές καὶ οἰκονομικές, στὴ ζωὴ τῆς χώρας. Δὲν ἔπαψαν καθόλου οἱ μεγάλες ἢ οἱ μικρὲς ἐπαναστατικὲς ζυμώσεις στὶς συνοριακὲς ἐπαρχίες καὶ στὰ ἐλεύθερα ἐλληνικὰ κέντρα, πρὸ πάντων στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ Σύρα, γιὰ τὴν ὀργάνωση στρατιωτικῶν κινήματων μὲ σκοπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν σκλαβωμένων πατρίδων. Στὶς ζυμώσεις αὐτὲς

πρωτοστατοῦν, ὅπως εἶναι ἐπόμενο, οἱ πρόσφυγες Θεσσαλοὶ, Μακεδόνες καὶ Ἡπειρώτες, οἱ ἀθεράπευτοι νοσταλγοὶ ἑνὸς πανελλήνιου ὁράματος, ποὺ δὲν εἶχε πραγματοποιηθῇ. Οἱ ἐπιδιώξεις ὅμως τῆς Ἑλλάδας ν' ἀπελευθερώσῃ τὰ ὑπόδουλα τέκνα τῆς συναντοῦσε πάντα σχεδὸν τὴν ἀντίδραση τῶν ἰσχυρῶν. Ἔτσι, ὅταν κατὰ τὸν Κριμαϊκὸ πόλεμο τοῦ 1853-1856 τόσο μέσα στὸ μικρὸ κράτος, ὅσο καὶ μέσα στὶς ὑπόδουλες χώρες Θεσσαλία, Μακεδονία καὶ Ἡπειρο παρατηρήθηκε ἔντονος ἐπαναστατικὸς ἀναβρασμός, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, δῆλωσαν στὶς 10)22 Ἀπριλίου 1854 στὴν ἐλληνικὴ κυβέρνησι, ὅτι οἱ δυνάμεις τους ἦταν ἀποφασισμένες νὰ διατηρήσουν ὅπωςδὴποτε τὴν ἀκεραιότητα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ ἡ ἔμμεση αὐτὴ ἀπειλὴ δὲν ἀργεῖ νὰ πραγματοποιηθῇ μὲ τὸν ἀποκλεισμό καὶ μὲ τὴν ἀπόβαση γαλλικοῦ στρατοῦ κατοχῆς στὸν Πειραιᾶ καὶ στὴν Ἀθήνα. Καὶ ὅμως οἱ ἴδιες δυνάμεις δὲν δίστασαν μετὰ τὴ λήξη τοῦ πολέμου αὐτοῦ νὰ δημιουργήσουν τὰ ἐλεύθερα κράτη τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Βλαχίας, δηλαδὴ τὸ κράτος τῆς σημερινῆς Ρουμανίας, καὶ νὰ τὸ ἀποκαταστήσουν ἀμέσως σχεδὸν στὰ ἐθνολογικὰ του σύνορα.

Ἡ πικρὴ αὐτὴ διάψευση τῶν ἐλπίδων τῶν Ἑλλήνων, καθὼς καὶ ἄλλα μεταγενέστερα γεγονότα μὲ μικρότερη πολιτικὴ σημασία, κράτησαν τὰ πνεύματά τους σὲ μιὰ ἀσύχαστη πατριωτικὴ ταραχὴ. Θῶμα τῆς ἔπεσε καὶ ὁ πρῶτος βασιλιάς τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ὁθων. Μὲ αἰσιονόους οἰωνοὺς κατεβαίνει στὴν Ἑλλάδα ὁ Γεώργιος Α' (1863-1913). Τὰ Ἴονια νησιά, ποὺ ἐπὶ χρόνια ἀγωνίζονταν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴ μητέρα Ἑλλάδα, παραχωροῦνται ἐπὶ τέλους σ' αὐτὴν.

Οἱ ἀντικειμενικοὶ ὅμως ὅροι ποὺ δημιουργοῦνται τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴ ΝΑ Εὐρώπῃ εἶναι δυσμενεῖς γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ἐθνικῶν πόθων τῶν Ἑλλήνων. Κοντὰ στὴν ἀντίδραση τῶν μεγάλων δυνάμεων πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ ἡ ἔχθρα τῆς Τουρκίας ἐξ αἰτίας τῆς Κρητικῆς ἐπανάστασης τοῦ 1866-1869, οἱ συμβουλὲς ἐπιφανῶν Τούρκων ν' ἀπομονωθῇ ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ἄλλα βαλκανικὰ κράτη καὶ ἡ ἔντονη πανσλαβιστικὴ κίνηση μέσα στὴ χερσόνησο τοῦ Αἰμου. Ἡ κατάσταση αὐτὴ παρατείνεται ὡς τὸ ρωσο-τουρκικὸ πόλεμο τοῦ 1877-1878.

Μετὰ τὴ λήξη τοῦ πολέμου ἡ Ρωσία ἐπιβάλλει στὴν Τουρκία μὲ τὴν περίφημη συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου τὴν παραχώρηση στὸ νεοϊδρυμένο τότε μόλις βουλγαρικὸ κράτος ὅχι μόνον ἐδαφῶν, ποὺ κατοικοῦνταν ἀπὸ βουλγαρικοὺς καὶ τουρκικοὺς πληθυσμούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καθαρά

21. Ἐρρ. Θειρσχίου, Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, μετάφρ. Νικ. Βουτυρά, Ἀθήναι 1879, σ. 100 ὑποσ. μεταφραστῇ.

ΑΘΗΝΑΙ

Ἐνὸς λεπτοῦ σιγῇ διὰ τὴν ἀναπόλησιν τῶν ἀθανάτων, ἀνωνύμων ἀγωνιστῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, πρὸ τῆς καταθέσεως τοῦ δαφνίνου στεφάνου εἰς τὸ Μνημεῖον τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτου ὑπὸ τοῦ προέδρου τοῦ τμήματος τῶν διαδιαλέξεων κ. Ἀλεξάνδρου Βαμβέτσου.

έλληνικούς. Ἀλλὰ ἐνῶ στὸ βουλγαρικὸ κράτος ἐπιδικά-
ζονταν τὰ ἐδάφη αὐτὰ ἀναίμακτα καὶ ταυτόχρονα παρα-
χωροῦνταν ἄλλες χώρες στοὺς συμμάχους τῆς Ρωσίας
στὴ Σερβία, στὸ Μαυροβούνιο καὶ στὴ Ρουμανία, ἡ Ἑλ-
λάδα πρὸς 50 χρόνια τώρα ἐλεύθερη ἀσφυκτιοῦσε μέσα
στὰ στενά της ὅρια δὲν ἔβρισκε καμιά προστασία.

Ἡ ἀντίδραση ὅμως τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων
κατὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ὁδήγησε στὸ
Βερολῖνιο συνέδριο μὲ τὰ γνωστά ἐπακόλουθα. Στὴν Ἑλ-
λάδα, ὅστερ' ἀπὸ ἀλλεπάλληλες συνδιασκέψεις καὶ προσ-
τριβές μετὰ τὸ Βερολῖνιο συνέδριο, ἐπιδικάστηκαν ἐπὶ
τέλους μικρά μόνο τμήματα τῶν ὑπόδουλων ἐλληνικῶν
χωρῶν, ἡ Θεσσαλία (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἐλασσώ-
νας) καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Ἄρτας. Ὅταν στὰ τμήματα αὐτὰ
ἔμπαινε ὁ ἐλληνικὸς στρατός, ἡ ὑποδοχὴ πρὸς τοῦ ἐπεφύ-
λαξαν οἱ πληθυσμοὶ ἦταν συγκινητικὴ.²²

Μεγάλη ὅμως ἦταν ἡ λύπη ἐκείνων πρὸς κατοικοῦσαν
κοντὰ στὰ νέα σύνορα καὶ οἱ ὅποιοι ἔμεναν ἔξω ἀπ' αὐτά.
Δημοτικὸ τραγοῦδι ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Κόνιτσας ἐκδη-
λώνει τὰ αἰσθήματα τῶν σκλαβωμένων μὲ τὰ ἑξῆς:

Σ' ὅλον τὸν κόσμον ξεστεριά, σ' ὅλον τὸν κόσμον νήλιος,
Στὰ ἔρημα στὰ Γιάννενα νόλο καπνὸς κι' ἀντάρα,
Ἀντάρα εἶν' τὰ κλιάματα καὶ κατακνιά εἶν' τὰ δάκρυγια.
Ἀνάθεμά σας, μπρὲ Φραγκιά, καὶ σεῖς καὶ τὰ πρωτᾶτα,
Ποὺ βάλεταν τὸ σύνορο στῆς Ἄρτας τὸ γιοφύρι,
Κι' ἀφήκεταν τὰ Γιάννενα καὶ πήρεταν τὴν Ἄρτα.
Στὴν Ἄρτα ὑψώνουν τὸ σταυρό, στὸ Βόλο τὴ σημαία,
Στὴ Λάρσα καὶ στὰ Τρίγκαλα ζητοῦν τὸ βασιλέα.²³

Ἐπίσης χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ λίγα λόγια καὶ τὰ στερ-
νά, πρὸς σημειώνει ἕνας γέρον Ἡπειρώτης, ὁ Γεροκαλαμέ-
νιος, στὸ ἡμερολόγιό του, τὸ δημοσιευμένο ἀπὸ τὸν ποιη-
τὴ τῆς Στάνης Κώστα Κρυστάλλη:

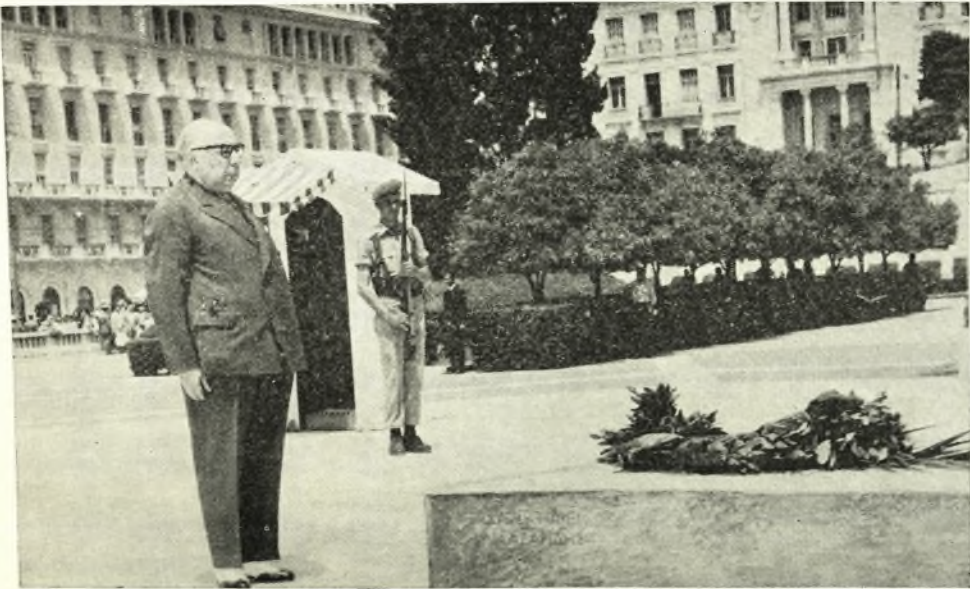
22. Βλ. σχετικὰ τοὺς τόμους 3 καὶ 4 τῆς Histoire diplomatique de la
Grèce de 1821 à nos jours, Paris, 1925 καὶ 1926, τοῦ Ed. Driault
καὶ M. Lhéritier. Γιά τὴν εἴσοδο τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων
στὴ Θεσσαλία βλ. Γιάννη Κ. Κορδάτου, Ἱστορία τῆς
ἐπαρχίας Βόλου καὶ Ἀγιάς, Ἀθήνα 1960, σ. 941 κ.ε.
23. Χαράλ. Ρεμπέλης, Κονιτσιώτικα, βραβευθέντα εἰς τὸν
Τράντειον διαγωνισμόν, Ἀθήνα 1953, σ. 36.

«1881, Ἀλωνάρη 10. Ἐλευθερώθηκε ἡ Θεσσαλία. Οἱ
δικές μας ἐλπίδες ἐσβήστηκαν».²⁴

Μ' αὐτὲς τὶς λέξεις τελειώνει τὸ ἡμερολόγιο, λὲς καὶ
τὸ κρατοῦσε ὁ σκλάβος Ἡπειρώτης μὲ τὴν προσδοκία
νὰ ἰδῇ κάποτε τὴν ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας. Καὶ ὅταν ὁ ἐπι-
λογος τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων ἔληξε, χωρὶς
νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ ὄνειρό του αὐτό, δὲν εἶχε βέβαια
κανένα λόγο νὰ ζῇ. Καὶ πραγματικὰ ἔτσι ἔγινε. Ὁ Κρυ-
στάλλης προσθέτει σὰν ἐπίλογο στὸ ἡμερολόγιο τὰ ἑξῆς:
«Ὅστερ' ἀπὸ λίγες μέρες πέθανεν ὁ Γεροκαλαμένιος μὲ
τὸ μαράζι καὶ μὲ τὸ παράπονο πρὸς δὲν εἶχε ἐλεύθερη τὴν
πατρίδα του».²⁵ Τὸ πλῆγμα ἦταν πολὺ δυνατό, ἦταν θανά-
σιμο γιὰ τὴν ἡλικία του. Τὸ ἴδιο βέβαια μαράζι κατέτρωγε
καὶ τὰ σωθικά ὅλων τῶν Ἑλλήνων, πρὸ πάντων τῶν σκλάβ-
ων, ἀλλὰ παράλληλα τοὺς παρηγοροῦσε, ἰδίως τοὺς νέ-
ους, ἡ ἐλπίδα ὅτι δὲν θ' ἀργοῦσε ν' ἀνατεῖλῃ καὶ γι' αὐτοὺς
ἡ ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας. Τὸ πρόλεγαν οἱ παραδόσεις, οἱ
θρύλοι, τὰ ἱστορικὰ τραγοῦδια, οἱ ποικίλες προφητείες,
λαϊκὲς καὶ λόγιες, πρὸς παρηγοροῦσαν αἰῶνες τώρα τὸν
ἐλληνικὸ λαό. Τὸ ἐπιβεβαίωναν ὅσα συνταρακτικὰ εἶχαν
συμβῇ κατὰ τὸ 1821 καὶ ὅσα ξετυλίγονταν τώρα ἔμπρὸς
στὰ μάτια ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς ἔγκειται
ἡ μεγάλη σημασία τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Θεσσαλίας
καὶ μέρους τῆς Ἡπείρου. Ἦταν ἕνα μήνυμα γιὰ ἕνα ἐπι-
δοφόρο μέλλον. Ἐτσι ἀντιλαμβάνεται τὸ γεγονός καὶ ὁ
ἴδιος ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Α', ὅταν σ' ἕνα ἀπόσπασμα
τοῦ λόγου τοῦ θρόνου τὸ χαρακτηρίζει σὰν ἐχέγγυο γιὰ
ἕνα καλύτερο μέλλον.

Ὅστερ' ἀπὸ μισὸ αἰῶνα περιορισμοῦ τῶν Ἑλλήνων στὰ
ἀσφυκτικά ὅρια, τὰ ὅποια εἶχαν χαράξει οἱ πρῶτες συνθή-
κες, τὸ μικρὸ κράτος ἄρχιζε κάπως ν' ἀναπνέῃ. Ἡ ἀπελευ-
θέρωση τῶν Ἰονίων καὶ πρὸ πάντων τῆς Θεσσαλίας καὶ
μέρους τῆς Ἡπείρου δὲν ἦταν κάτι πρὸς ἐνδιέφερε μόνο
τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἀλλὰ ὁλόκληρο τὸ
ἐλληνικὸ ἔθνος, τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξὴ του. Ἦταν τὸ γεγο-
νὸς πρὸς ἔδινε κάποιο ρυθμὸ κανονικῆς ζωῆς στὸ ἴδιο τὸ
κράτος. Ἦταν τὸ ρόδισμα μιᾶς αὐγῆς, πρὸς προμνηοῦσε
τὴ λαμπρὴ μέρα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Γένους.

24. Κ. Κρυστάλλη: Ἔργα, ποιήματα-πεζά, Ἀθήνα 1912, τ. 2
σ. 163.
25. Ἐνθ. ἀν. σ. 163.

ΑΘΗΝΑΙ

Ἡ λαμπρὰ κατακλείς τῶν ἑορτῶν τῆς
ὀγδοηκονταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθε-
ρώσεως καὶ Ἐνώσεως τῆς γενετήρας
μας μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ὁ ἐκπρο-
σωπὸν τὴν Ἐταιρείαν μας πρόεδρος τοῦ
τμήματος διαλέξεων κ. Ἀλέξανδρος Βαμ-
βέτσος μετὰ τὴν κατάθεσιν τοῦ στεφάνου.